

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

*Jurisprudence
Economic sciences*

*№22(74) 2020
Część 2*

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №22 (74), 2020

Część 2

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, docent wydziału dyscypliny inżynierii ogólnej wydziału inżynierii i technologii państwowej akademii rolniczej w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny Ukrainy „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan

    SlideShare

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydrukowano w «Chocimska 24, 00-001 Warszawa, Poland»

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCES

Амонс С.Е., Красняк О.П., СУТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЯВУ У БУРЯКОЦУКРОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ.....	4
Amons S., Krasniak O. THE EAAENSE OF INTEGRATION AND FEATURES OF ITS MANIFESTATION IN THE BEET-SUGAR SUBCOMPLEX.....	4
Гарбар Ж.В. ПРАКТИКИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ.....	10
Harbar Zh.V. PRACTICES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE	10
Зайнуллина М.Р., Иштирякова Л.Х. ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КОМПАНИЯМИ В УСЛОВИЯХ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА И ЦИФРОВИЗАЦИИ	24
Zainullina M.R., Ishtiryakova L.Kh. PROBLEMS OF COMPANY MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF POST-INDUSTRIAL SOCIETY AND DIGITALIZATION	24
Колесник Т.В. ВПЛИВ РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ НА ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ	26
Kolesnik T.V. THE INFLUENCE OF MARKET MECHANISMS ON THE BALANCED DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN THE CONDITIONS OF TRANSITIVE ECONOMY	26
Логоша Р. В. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ, ОКРЕМИХ ТИПІВ, МОДЕЛЕЙ РИНКУ ТА РИНКОВИХ СТРУКТУР	36
Logosha R.V. METHODOLOGY OF RESEARCH OF DYNAMICS, CERTAIN TYPES, MARKET MODELS AND MARKET STRUCTURES	36
Фурман І.В. НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМУ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ.....	47
Furman I.V. DIRECTIONS OF INTRODUCTION OF FOREIGN EXPERIENCE INTO THE SYSTEM OF EFFECTIVE WORK OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES OF UKRAINE IN THE CONCENTRAL CENTER.....	47

дарювання в українській економіці. Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. 2018. Вип. 21. С. 64–73.

3. Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2014 р. № 385. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p> (дата звернення: 22.03.2019).

4. Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постановою Кабінету Міністрів України від 12 вер. 2018 р. № 733. URL : http://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/11/docs/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%9A%D0%9C%D0%A3733.pdf (дата звернення: 26.03.2019).

5. Жерибор Л.Л., Судак Г. В. Програмування соціально-економічного розвитку сільських територій. Вісник Житомирського національного агро-екологічного університету. 2011. № 2(2). С. 33–41.

6. Ксенофонов М. М. Особливості програмування соціально-економічного розвитку агро-промислового виробництва та сільських територій. Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економічні науки. 2009. № 6, т. 1. С. 260–263.

7. Колесник Т.В. Регіональне програмування як дієвий інструмент сталого розвитку сільських територій// Всеукраїнський Науково-практичний журнал «Економіка, фінанси, менеджмент» ВНАУ. № 3. 2019. 44-61с.

8. Колесник Т.В. Основні тенденції маркетингових досліджень в аграрній сфері ринкової трансформації. Slovak international scientific journal №43 (2020). Part .2 P. 28-37

9. Ковальова О. В. Щодо напрямів розвитку органічного виробництва сільськогосподарської

продукції в Україні : аналіг. зап. Національний інститут стратегічних досліджень : веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1292/> (дата звернення: 29.03.2019).

10. Маленька І. М. Фінансова підтримка сільського господарства України: програмний аспект. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 6. С. 200–205. URL : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/40.pdf> (дата звернення: 16.03.2019).

11. Нелеп В. М., Фурсенко М. І. Програмування розвитку сільських територій і бюджети сільських рад. Економіка АПК. 2005. № 4. С. 107–112.

12. Попова О. Л. Основи гармонізації аграрного і сільського розвитку в сучасній аграрній політиці. Економіка України. 2014. №10. С. 32–43.

13. Пронько Л.М., Колесник Т.В. Економічна безпека АПК України на сучасному етапі. Slovak international scientific journal №43 (2020). Part .3 P. 12-18

14. Rural Development in the European Union Statistical and Economic Information / European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development. 2013. URL : http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/rural-development/2013/full-text_en.pdf (дата звернення: 22.03.2019).

15. Kolesnyk, T., Samborska, O., Talavyria, M., Nikolenko, L. Problems and Perspectives in Management. Ensuring the sustainable development of the Ukrainian agrarian sector in conditions of globalization. Problems and Perspectives in Management. Volume 16. Issue 3. 2018. P. 245-25 с.

16. Samborska, O., Kolesnik, T. Dynamic of green economy development in Ukraine. Slovak international scientific journal №43 (2020). Part .2 P. 46-53

УДК 338.43:636:330.1

Логоша Р. В.,

*доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного менеджменту,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6462-5083>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ, ОКРЕМИХ ТИПІВ, МОДЕЛЕЙ РИНКУ ТА РИНКОВИХ СТРУКТУР

Logosha R.V.,

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Agrarian Management Department
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6462-5083>

METHODOLOGY OF RESEARCH OF DYNAMICS, CERTAIN TYPES, MARKET MODELS AND MARKET STRUCTURES

Анотація.

Управління економічною системою, як правило, має за мету досягти певного бажаного її стану, який би характеризувався відчутно кращими параметрами. Це потребує моделювання як

самої системи, так і процесу управління змінами в цілому. Об'єктом дослідження у статті виступив ринок овочевої продукції в Україні. Як будь-який ринок та економічна система, окрім статичного опису його стану, потребує визначення динаміки, тобто відображення зміни даного ринку у часі. Для визначення певних базових понять при ідентифікації такої динаміки автором статті запропоновано «матрицю динаміки ринку», де наведено тлумачення основних векторів зміни стану даних об'єктів з точки зору кількісних та якісних трансформацій. При цьому можуть бути визначені чотири принципові варіанти стану: розвиток, деградація, зростання, спад. Визначення таких зон стану ринку важливе, насамперед, з точки зору прогнозування руху реального ринку до більш кращого стану, де, з врахуванням діалектичного закону взаємозалежності між кількісними та якісними змінами, можливі лише дві альтернативи вектору змін.

В свою чергу, авторська методологія мала особливість щодо безпосередньої інтерпретації типів і моделей ринку. Визначення ідеального, бажаного стану ринку (досконалого/ефективно функціонуючого) потребує дослідження ринкової структури, виділення різних типів (моделей) ринку залежно від ринкової поведінки підприємств та груп агентів, особливостей формування ринкових цін, об'єктів збуту, попиту і пропозицій на товари тієї або іншої якості тощо. В межах цих завдань важливим представляється дослідження, насамперед, факторів інституційної природи, що призводять до трансформації ринкових процесів, а також методи їхньої ідентифікації за критерієм результативності економічної системи в цілому.

Застосування методології аналізу галузевих ринкових структур при дослідженні процесів формування і розвитку ринків забезпечується застосуванням комплексного підходу, що забезпечує аналіз взаємозалежності між структурою і закономірностями розвитку цих ринків. Схема аналізу структурних змін і результативності ринку, що конкретизує парадигму «структура → поведінка → результативність», може бути реалізована через системний підхід, що відображає функціональний вплив на результативність ринку має. Таке логічне відображення причинно-наслідкових зв'язків у моделі функціональності ринку дозволяє зробити висновок про доцільність здійснення системного аналізування ринку за певним алгоритмом.

Abstract.

Management of the economic system, as a rule, aims to achieve a certain desired state, which would be characterized by significantly better parameters. This requires modeling both the system itself and the change management process as a whole. The object of research in the article was the market of vegetable products in Ukraine. Like any market and economic system, in addition to a static description of its state, it is necessary to determine the dynamics, to reflect the changes in this market over time. To define certain basic concepts in identifying such dynamics, the author of the article proposed a «matrix of market dynamics», which provides an interpretation of the main vectors of change in the state of these objects in terms of quantitative and qualitative transformations. Thus four basic variants of a condition can be defined: development, degradation, growth, decline. Defining such zones of market condition is important, first of all, from the point of view of forecasting the movement of the real market to a better state, where, taking into account the dialectical law of interdependence between quantitative and qualitative changes, only two alternatives to the vector of change.

In turn, the author's methodology had a feature of direct interpretation of types and models of the market. Determining the ideal, desired state of the market (perfect / effectively functioning) requires a study of market structure, the allocation of different types (models) of the market depending on the market behavior of enterprises and groups of agents, features of market prices, sales, demand and supply of goods or of other quality, etc. Within these tasks, it is important to study, first of all, the factors of institutional nature that lead to the transformation of market processes, as well as methods of their identification by the criterion of the effectiveness of the economic system as a whole.

The application of the methodology of analysis of sectoral market structures in the study of the processes of formation and development of markets is ensured by the application of an integrated approach that provides an analysis of the interdependence between the structure and patterns of development of these markets. The scheme of analysis of structural changes and market performance, which specifies the paradigm «structure → behavior → performance», can be implemented through a systematic approach that reflects the functional impact on market performance. This logical reflection of causal relationships in the model of market functionality allows us to conclude that it is appropriate to carry out a systematic analysis of the market according to a certain algorithm.

Ключові слова: методологія, ринок, модель, ринок овочевої продукції, системний підхід.

Key words: methodology, market, model, vegetable market, system approach.

Постановка проблеми. Сучасна економічна система побудована на засадах ринку, і роль цього інституту в сучасному суспільстві важко переоцінити. Історично впродовж останнього тисячоліття відбувається процес формування системи глобального і національних ринків та уточнення ключових положень різних теорій ринку. Дослідження ключових дискусійних питань ринку та механізму його функціонування в сучасних умовах глобаліза-

ції економіки, характеризується недостатнім вивченням, у тому числі методологічним обґрунтуванням, насамперед дослідженням динаміки ринку, окремих його типів, моделей та ринкових структур. Зазначене визначає необхідність структурної модернізації парадигми ринку та відповідного наукового і методологічного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування і розвиток теорії ринку,

а також безпосередньо методології дослідження ринкових трансформацій зробили такі науковці як М. Алле, Л. Вальрас, Ж.-Б. Сей, Д. Кейнс, І. Лакатос, Л. Мізес, Д. Робінсон, А. Сміт, Е. Чемберлін, Ф. Хайек, М. Фрідмен, та ін. На пострадянському просторі питанням формування і розвитку економічної теорії і методології дослідження ринку вивчалися В. Базилевичем, І. Блаубергом, А. Гальчинським, П. Єщенко, О. Морозом, І. Петриченко, І. Радіоною, А. Чухном, Д. Шияном та ін. У свою чергу, теоретичні та прикладні методологічні аспекти дослідження динаміки, окремих типів, моделей ринку та ринкових структур потребують подальшого розгляду.

Метою статті є розробка методології дослідження динаміки, окремих типів, моделей ринку та ринкових структур.

Виклад основних результатів дослідження. Будь-яка економічна теорія може бути оцінена за прикладним значенням, тобто здатністю надавати конкретизовані пропозиції щодо вдосконалення чи видозміни системи управління розвитком досліджуваного об'єкта. На основі цього формується і нова управлінська задача.

Управління економічною системою, як правило, має мету досягти певного бажаного її стану, який би характеризувався відчутно кращими параметрами. Це потребує моделювання

як самої системи, так і процесу управління змінами в цілому. Ринок овочевої продукції, як будь-який ринок та економічна система, окрім статичного опису його стану, потребує визначення динаміки, тобто відображення зміни даного ринку у часі. Співставлення при цьому поточного стану об'єкта із минулим та майбутнім – прогнозованим – станом дозволяє відповісти на наступні питання: 1) наскільки даний стан є досконалим у порівнянні із минулим та очікуваним/можливим; 2) якою є історія динаміки об'єкта і наскільки його стан покращується і погіршується; 3) що визначає сутність погіршення чи покращення стану з точки зору історії динаміки і як це може бути враховано керуючою системою [1, с. 6].

Концептуальні засади застосування динамічних моделей до аналізування економічних процесів та значний методологічний потенціал такого підходу були обґрунтовані, як відомо, ще у 70-х рр. XX ст. низкою вчених-економістів, такими як Нобелівські лауреати у галузі економіки Я. Тінберген [2] та Р. Фріш [3] та ін.

Для визначення певних базових понять при ідентифікації такої динаміки нами запропоновано «матрицю динаміки ринку» (рис. 1), де наведено тлумачення основних векторів зміни стану даних об'єктів з точки зору кількісних та якісних трансформацій.

Кількісні зміни	Зростання (Growth)	II Зона екстенсивного зростання		IV Зона поступу «інтенсифікація ринку»
	Відсутність суттєвих кількісних змін	Ia. Зона депресії		III Зона оптимізації
	Спад (Recession)	I Зона занепаду («згортання ринку»)		
		Деградація (Degradation)	Відсутність суттєвих структурних змін	Розвиток (Development)
		Структурні (якісні) зміни		

Критеріальна інтерпретація позицій матриці:

Розвиток – зміни структури ринку, які, як очікується, призведуть до покращення сукупності його характеристик у майбутньому відповідно до світового тренду щодо аналогів більш ефективних ринків;

Деградація – зміни структури ринку, які, як очікується, призведуть до погіршення сукупності його характеристик у майбутньому відповідно до світового тренду щодо аналогів більш ефективних ринків;

Зростання – збільшення показників ринку (вартості в першу чергу, а також: обсягів реалізації продукції, кількості ринкових угод, кількості спекулятивних угод од, вартості спекулятивних угод і т. ін.);

Спад – зменшення показників ринку (вартості в першу чергу, а також: обсягів реалізації продукції, кількості ринкових угод, кількості спекулятивних угод од, вартості спекулятивних угод і т. ін.);

Депресія – усталена тенденція відсутності позитивних змін якісного і кількісного змісту впродовж чіткого і достатньо визначеного періоду.

Рисунок 1. Опис можливих сценаріїв динаміки ринку

Джерело: авторські дослідження.

При цьому можуть бути визначені чотири принципові варіанти стану, а саме: 1) *розвитку* (зміни структури ринку, які можуть бути визнані як позитивні); 2) *деградації* (зміни структури ринку, що визнані як негативні); 3) *зростання* (збільшення кількісних показників та темпів динаміки ринку – вартості у першу чергу та ін.); 4) *спаду* (зменшення кількісних показників ринку) та *депресії* (усталене перебування системи/об'єкту у неефективному стані). Загалом даний підхід класифікації на даний час можна вважати загальноновизнаним, основу чого склали свого часу – у 70-80-х рр. XX ст. дослідження та роботи таких лауреатів Нобелівської премії у галузі економіки як С. Коваль [4], А. Льюїс [5], Т. Шульц [6], Р. Солоу [7] та ін.

Важливість цієї схеми полягає у наступному: комбінаторне матричне відображення можливих позицій щодо ринку в авторській інтерпретації надає уявлення про можливі сценарії динаміки. При цьому кожен із секторів матриці є реалістичним, адже підтверджується історією вітчизняного ринку овочевої продукції (що представлено далі у роботі). Задля відображення найзагальніших пропорцій цих альтернатив деякі характерні показники станів ринку в різні періоди наведено у табл. 1. Такі позиції бути означені як «зони» динаміки ринку, зміст яких покликаний відобразити, перш за все, характерні

особливості стану ринку у ті чи інші часові відрізки власної еволюції.

У схемі на рис. 1 ідеальним станом є позиція IV або т. з. «зона поступу». У табл. 1, така асоціювалася із позитивними якісними змінами у структурі ринку, які розглядалися як основний імпульс змін та водночас, його зростанням, тобто за класичною моделлю інтенсифікації; для України цей стан розглядається як бажаний на перспективу апіорі.

Авторський підхід передбачав, що позитивне оцінювання наявних якісних змін на ринку слід асоціювати із ефектом мультиплікативної природи, що закономірно визначає зростання досконалості, результативності та ефективності системи у майбутньому періоді.

Відповідно «зона занепаду» (I) означає погіршення як кількісних, так і якісних характеристик водночас. Тобто це – рецесія щодо кількісних змін та деградація структури водночас; як приклад – для вітчизняного ринку овочевої продукції зазначене характерне насамперед для 90-х рр. Окремим випадком є відсутність чітко визначених суттєвих кількісних та якісних змін ринку – т. з. «зона депресії», яка на практиці, очевидно, впродовж тривалого періоду мати місце не може, а трансформується у зони оптимізації, зростання чи занепаду.

Таблиця 1

**Інтерпретація стану ринку овочевої продукції
в Україні відповідно до матриці динаміки ринку**

Показники	Зростання	Занепад	Стабілізація	Тенденції зростання та оптимізації	Стратегічна перспектива
	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2018 р.	2025 р.
Часова інтерпретація	Друга половина 80-х рр.	Перша половина 90-х рр.	Друга половина 90-х рр. - початок 2000-х рр.	3 2010-х рр.	Прогноз
Обсяг виробництва продукції овочівництва, млн дол. США*	765,0	199,2	56,8	1136,3	1300,0-1500,0
Споживання на 1 особу овочів, кг	128,0	114,0	101,7	164,9	185,5
Частка ОГН у виробництві, %	27,0	73,0	83,0	85,0	65,0
Внесення мінеральних добрив, кг/га	164,0	73,5	23,0	205,0	300,0
Експорт продукції овочівництва, млн дол. США**	106,0	85,7	14,7	299,3	550,0

Примітки: * - 1990 р. – курс нац. валюти до 1 дол. США – 0,60 руб.; 1995 р. – курс 1,76 грн; 2000 р. – курс 5,75 грн; 2018 р. – курс 27,0 грн; прогноз – 25,0 грн;

** - за даними ФАО [8].

Джерело: авторські дослідження, інтерпретація змісту рис. 1.

Проміжні по суті позиції II та III відображають стан ринку відповідно:

- для «зони екстенсифікації» (II) як такого, де, наприклад, обсяги інтенсивного овочівництва мінімізовано, проте це компенсовано за рахунок випереджаючого зростання кількісних параметрів (посівних площ) за рахунок технологічно і організаційно примітивних систем; при цьому отримали поширення видозмінені системи ринкового обміну: наприклад, за рахунок мало- чи неконтрольованих стихійних ринків і т. ін. Так, зазначене характерне для України з другої половини 90-х рр. та початку 2000-х рр.;

- для «зони оптимізації» (III) характерною є стагнація чи навіть зменшення кількісних показників (або якихось із сукупності таких – посівних площ, наприклад) ринку на фоні позитивних структурних зрушень та поліпшення економічних показників (обсягів виробництва, рентабельності, прибутковості та ін.) – для вітчизняного ринку овочевої продукції зазначене характерне для окремих часових відрізків з 2000-х рр.

Хотіли б зазначити, що на практиці чітко визначити стан ринку на поточний період достатньо проблематично, адже найчастіше можна стверджувати про тенденції змін або ж/та зміну якоїсь групи показників на фоні усталеності інших. Більш коректно стверджувати про переважання характеристик тієї чи іншої зони для конкретного ринку в даний момент (детальне аналізування вітчизняного ринку овочевої продукції за вказаними характеристиками і типологією зон наведено в [1]). Іншими словами, як вже зазначалося, галузь та ринок ніколи не будуть мати однозначні характеристики якоїсь зони, натомість спостерігатиметься комбінування ознак різних зон з переважанням якоїсь з них.

Тим не менше, на нашу думку, стан I та II зон складає, в свою чергу, площину т. з. «маргіналізації» даного ринку як регіонального в структурі міжнародних ринків. Термін «маргіналізація», використаний Ф. Броделем у [9, с. 244], застосовано як синонімічний по суті до «експлуатації» в розрізі окремих господарських територій та регіональних ринків. Звідси, маргіналізація якогось ринку означає стан підпорядкованості існуючому міжнародному поділу праці та світовому ринку, коли маргіналізований ринок знаходиться в умовах нерівноправного, нееквівалентного обміну. Аргументи щодо того, що український ринок овочевої продукції підпадає під ознаки маргіналізованого, наведено у статті [10, с. 62], де означено економічну ціну втрат від зазначених ефектів.

Визначення таких зон стану ринку важливе, насамперед, з точки зору прогнозування руху реального ринку до більш кращого стану, де, з врахуванням діалектичного закону взаємозалежності між кількісними та якісними змінами, можливі лише дві альтернативи вектору змін: у напрямку трансформації I – II – IV чи I – III – IV. Звідси, рух до кращого стану за вказаними траєкторіями запропоновано визначити як «нормальний», тоді як деградаційні вектори – «аномальними». При цьому гіпотезою може бути твердження про неможливість безпосередньої трансформації за вектором I – IV. Концептуально нормальні зміни очікувано реалізуються в економічній системі капіталістичного типу за

високого рівня економічного лібералізму та мінімізації регуляцій; аномальні зміни асоціюються з неефективно функціонуючою економічною системою, що має ознаки капіталістично-ринкової, проте яка характеризується невинновданом високим рівнем неефективного регулювання, дисфункціональністю конкурентного середовища та інших елементів ринку.

В свою чергу, авторська методологія мала особливість щодо безпосередньої інтерпретації типів і моделей ринку.

Важливою умовою успішного розвитку будь-якої держави є ефективний розвиток ринкової економіки, оскільки це дасть змогу державі зміцнити свої позиції на зовнішньому ринку, покращити інвестиційний клімат, збільшити обсяги виробництва, краще задовольнити потреби людей і т. д. В процесі дослідження теоретичних і методичних основ побудови в Україні ринкової моделі господарювання важливе значення має не тільки адекватне розуміння процесів трансформації економіки у ринкових умовах господарювання, але й формування повноцінних ринків з метою їх адаптації до вимог світового економічного середовища [11, с. 14].

Слід підкреслити, що визначення ідеального, бажаного стану ринку: за авторською версією – досконалого/ефективно функціонуючого – потребує дослідження ринкової структури, виділення різних типів (моделей) ринку залежно від ринкової поведінки підприємств та груп агентів, особливостей формування ринкових цін, об'єктів збуту, попиту і пропозицій на товари тієї або іншої якості тощо. Ринкова структура включає також внутрішні зв'язки між частинами єдиного цілого – ринку: відносини продавців і покупців один з одним і між собою, а також відносини потенційних продавців з потенційними покупцями і конкурентами.

В організованому ринковому середовищі ринкові відносини, які формуються між покупцями і продавцями, створюють можливості вільно обмінюватися матеріальними благами на різних конкурентних ринках за обов'язкової умови – дотримання принципу еквівалентності обміну. Загальновідомо, що ринковій конкуренції притаманна економічна боротьба між товаровиробниками, постачальниками і споживачами товарів за найвигідніших умов виробництва, реалізації, споживання. Водночас це є методом вибору оптимального господарського рішення. Економічна доцільність щодо вибору правильного рішення підтверджується станом ринкової рівноваги між попитом та пропозицією на конкретному продуктовому ринку та досягнення оптимальних параметрів показників, що характеризують даний ринок.

Виходячи із умов, де основою є конкурентні переваги, традиційно виокремлюють такі найбільш характерні моделі ринкових структур: «чиста (досконала) конкуренція», «монополістична конкуренція», «олігополія», та «чиста монополія» (табл. 2). Аналізування вітчизняного ринку овочевої продукції за вказаними чотирма позиціями дозволяє стверджувати, що такий належить до моделі монополістичної конкуренції. У такій констатації є принципові моменти, які можна розглядати як основи подальшої оптимізації ринку.

Так, перш за все, слід виходити із ідеалістичності (тобто відсутності у реальному житті, як правило) моделі чистої конкуренції, що було доведено

на початку 30-х рр. XX ст. Дж. Робінсон [12] та Е. Чемберліном [13]. В свою чергу, для даного ринку через його особливості фактично неможлива модель чистої конкуренції. Звідси ринок овочевої продукції реально може варіювати від стану олігополії

до монополістичної конкуренції. При цьому стан монополістичної конкуренції представляється найбільш прийнятним, і такий стан, як вже зазначалося, присутній.

Таблиця 2

Характеристика моделей ринкових структур

Модель ринкової структури	Характерні ознаки моделі ринку				
	Кількість учасників	Тип товару	Можливість впливу на ціну	Можливість вступу в галузь	Нецінова конкуренція
Чиста (досконала) конкуренція	Велика кількість	Стандартизований	Відсутня	Вільний	Відсутня
Монополістична конкуренція	Багато (30-1000)	Диференційований	Можливий	Можливий	Реклама, бренд та ін.
Олігополія	Деякі (3-20)	Стандартизований або ін.	Можливий при змові	Обмежена	Якість, реклама,
Чиста монополія	Один	Унікальний	Значна	Заблокована	Реклама, PR та ін.

Джерело: сформовано автором на основі відомих підходів.

Таке твердження має наступні аргументи: 1) тільки такий ринок набуває максимальної соціалізації (тобто найбільш можливої кількості бенефіціаріїв); 2) тільки такий ринок може найбільшою мірою реалізувати потенційні фактори конкурентоспроможності монополістичного змісту, причому це проявлятиметься в усіх видах господарської діяльності, на всіх її ланках; 3) тільки на таких ринках може бути реалізований найбільшою мірою стимулюючий вплив ринкових механізмів ціноутворення; 4) на такому ринку зберігається висока конкурентність економічного середовища за рахунок мінімізації бар'єрів входження до галузі, фактичного унеможливлення картельних угод, а також мінімізації можливості прояву опортуністичної поведінки окремих груп агентів за рентною ознакою [14, с. 126].

Вважаємо за доцільне окремо зазначити необхідність уточнення методології дослідження розвитку різних типів і моделей ринку товарів і послуг в Україні в умовах трансформаційних глобальних змін. Перспективними мають бути вказані конкретні підходи щодо поєднання інтересів суб'єктів цього ринку в контексті функціонування України в СОТ та різноаспектної інтеграції до ЄС.

В межах цих завдань важливим представляється дослідження, насамперед, факторів інституційної природи, що призводять до трансформації ринкових процесів, а також методи їхньої ідентифікації за критерієм результативності економічної системи в цілому. Так, на думку Т. Осташко «... відмінність методів теорії галузевих ринкових структур від методів мікроекономічної теорії полягає, з одного боку у більшій широті охоплення ринкових процесів, а з іншого – у більшій конкретизації інституційних деталей» (*кін. цит.*) [15, с. 130]. В даному випадку згодні із тим, що такий методологічний підхід забезпечує суттєві переваги при здійсненні аналізу репрезентативного ринку, особливо за умов активного його інституційного формування, де недосконалість (недостатня ефективність) ринку може бути пов'язана із неврегульованою і малопргнозованою взаємодією формальних і неформальних інститутів ринку.

Інституціональний підхід вважається продуктивним для оцінки ефективності ринків, їх структурних елементів і структурних змін. Адже керуючись цією теорією, загалом ринок може бути відображений як система інститутів, як формальних так і неформальних, що передбачає певний рівень витрат на трансакції, як правило, на рівні індивідуальних контрактів. Відповідно, ефективність ринку обумовлена розвиненістю інститутів, що виражається у низьких трансакційних витратах.

Вітчизняні вчені вважають, що на високу вартість ринкових трансакцій у перехідний період в Україні суттєво вплинули неформальні чинники, серед яких чи не найбільшим був внесок невизначеності майбутнього, що деформувало мотиви і поведінку учасників ринку [16, с. 12]. З іншого боку, наголошено на тому, що першопричиною високої вартості ринкових трансакцій є те, що в Україні ринкові перетворення розпочалися і проходили без комплексної урядової програми, невизначеності послідовної державної політики щодо реформування секторів економіки і формування прозорого національного ринку.

Як відомо, на етапі становлення ринкових інститутів чинники трансакційних витрат самі перебувають на стадії формування і не можуть як функціональний фактор впливати і тим самим забезпечити ефективність ринків. Тобто, нестабільність інституційного середовища зумовлює неефективність ринків. Зокрема, висока вартість трансакційних витрат на внутрішньому ринку України зумовлює орієнтацію агентів ринку на короткострокові цілі і адаптацію до неефективної інституційної системи замість довгострокової виваженої стратегії розвитку, а також формування нових ефективних інститутів і організацій. Останньою тенденцією зростання трансакційних витрат учасників національних ринків стали процеси інтеграції до СОТ, ЄС, а саме – зростання видатків трансакцій, які пов'язані з адаптацією товарів до вимог міжнародних стандартів. Тобто, як бачимо, теоретичні схеми інституціоналізму мають безпосередній прикладний прояв.

При обґрунтуванні підходів до структурно-інституційного аналізу ринків варто спиратися на те-

оретичні розробки засновників і послідовників теорії інституціоналізму – Д. Коммонса [17], Р. Коуза [18], О. Уільямсона [19], Д. Норта [20], Д. Ходжсона [21] та ін. Найбільш вдалі базові моделі аналізу щодо галузевих ринкових структур, на нашу думку, запропоновані Е. Мейсоном і надалі розвинені численними науковими школами. Так, стверджується, що моделі аналізу ринків у різних суспільно-економічних формаціях дозволяють моделювати результативність окремих ринків залежно від поведінки продавців і покупців, яка в свою чергу залежить від структури ринку [22, с. 5].

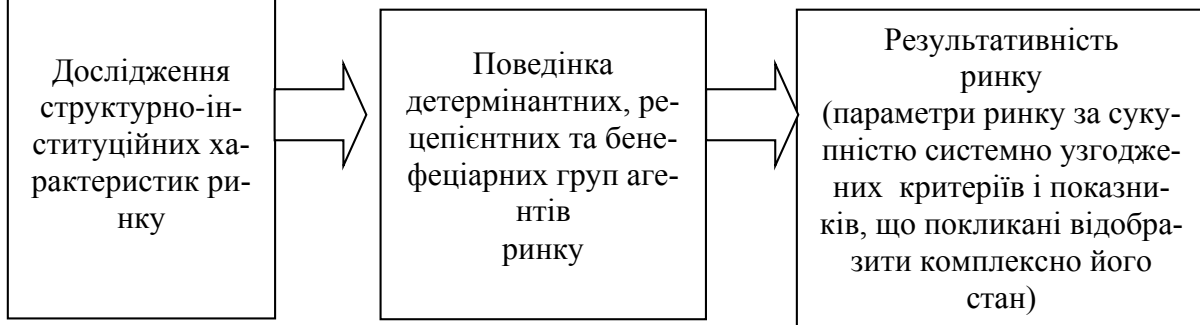

Рисунок 2. Схема парадигми аналізу ринку

Джерело: авторська інтерпретація схеми за даними [24].

Зокрема, при аналізі елементів кожного з трьох блоків системи і їхнього взаємозв'язку застосовувалися інституціональні підходи. Аналіз інституціональних аспектів ринку дасть можливість пояснити з точки зору економічної теорії цілу низку явищ, що супроводжували формування цього ринку і впливають на ефективність його розвитку в умовах ринкових відносин. Логіка даної схеми (див. рис. 2) полягає у наступному: зміна ринкових структур (структури та/і інститутів ринку) обумовлює зміну моделей поведінки груп агентів – учасників ринкових відносин, що у свою чергу, змінює параметри ринку.

Схема має постійну діалектичну відтворюваність, тому що цей причинно-наслідковий зв'язок продовжується у такій же послідовності: нові (покращені чи погіршені) параметри ринку призводять до зміни інституційного середовища і структури ринку з аналогічними ефектом подальшого функціонального впливу на поведінку та результативність ринку. Безумовно, що у цьому разі зазначені ефекти мають чітко визначену мультиплікативну природу – негативного чи позитивного змісту. Подібна логіка повинна бути філософською основою універсальної системи управління ринком, ринковими змінами тощо.

Важливим аргументом на користь застосування методології аналізу галузевих ринкових структур при дослідженні процесів формування і розвитку ринків є комплексний підхід, що забезпечує аналіз взаємозалежності між структурою і закономірностями розвитку цих ринків. Для зазначеного аналізу ринкових структур доцільним вважали використання вже апробованих підходів, наприклад у роботах О. Осташко [15, с. 130–138]. Так, схема аналізу структурних змін і результативності ринку, що конкретизує парадигму «структура → поведінка → результативність», може бути реалізована через системний підхід, що представлено на рис. 3. З наведеної схеми видно, що функціональний вплив на

Такий підхід у рамках теорії структури ринків отримав назву парадигми «структура → поведінка → результативність» [23, с. 6], авторська інтерпретація якої може бути представлена у такому вигляді (рис. 2). Сенс такого підходу полягає у тому, щоб через вивчення структурно-інституційних характеристик якогось ринку пояснити специфіку поведінку різних груп агентів – учасників даних ринкових відносин, що у кінцевому підсумку пояснює стан (потенціал, дисфункції, успіхи) ринку (в авторському тлумаченні – через чітко визначений набір критеріїв і показників).

результативність ринку має три ієрархічні яруси. Так, структурно-інституційні та поведінкові характеристики знаходяться під впливом факторів двох порядків [14, с. 132]:

1) т. з. *базові умови* (авторський термін), які визначають особливості формування співвідношення «попит-пропозиція» в конкретних історичних умовах;

2) т. з. *фонові умови* (авторський термін) – державне регулювання, інфраструктура ринку, функціональність грошової системи та місце досліджуваного національного ринку у системі світового за критерієм еквівалентності обміну, що, у свою чергу, визначають граничне співвідношення попиту і пропозиції. Термін «базові умови» стосовно факторів впливу на ринок означають детермінантну роль співвідношення «попит-пропозиція» у функціонуванні будь-якого ринку, тоді як аспект «фоновості» умов – те, що ринок буде існувати за будь-яких, навіть дуже несприятливих умов у неефективному – за суспільними критеріями досконалості – стані.

Таке логічне відображення причинно-наслідкових зв'язків у моделі функціональності ринку дозволяє зробити висновок про доцільність здійснення системного аналізування ринку за певним алгоритмом.

Першим етапом такого аналізу є оцінювання базових структуроутворюючих умов ринку, які характеризують, з одного боку, особливості виробництва і споживання товарів та послуг, а з іншого – специфіку конкретної ситуації щодо розвитку даного ринку в Україні. Саме під впливом базових умов ринку зі сторони попиту і пропозиції формуються особливості структури цього ринку, співвідношення яких є головною складовою ринкового механізму, що, у свою чергу, корегується функціональним впливом інших елементів [25, с. 44].

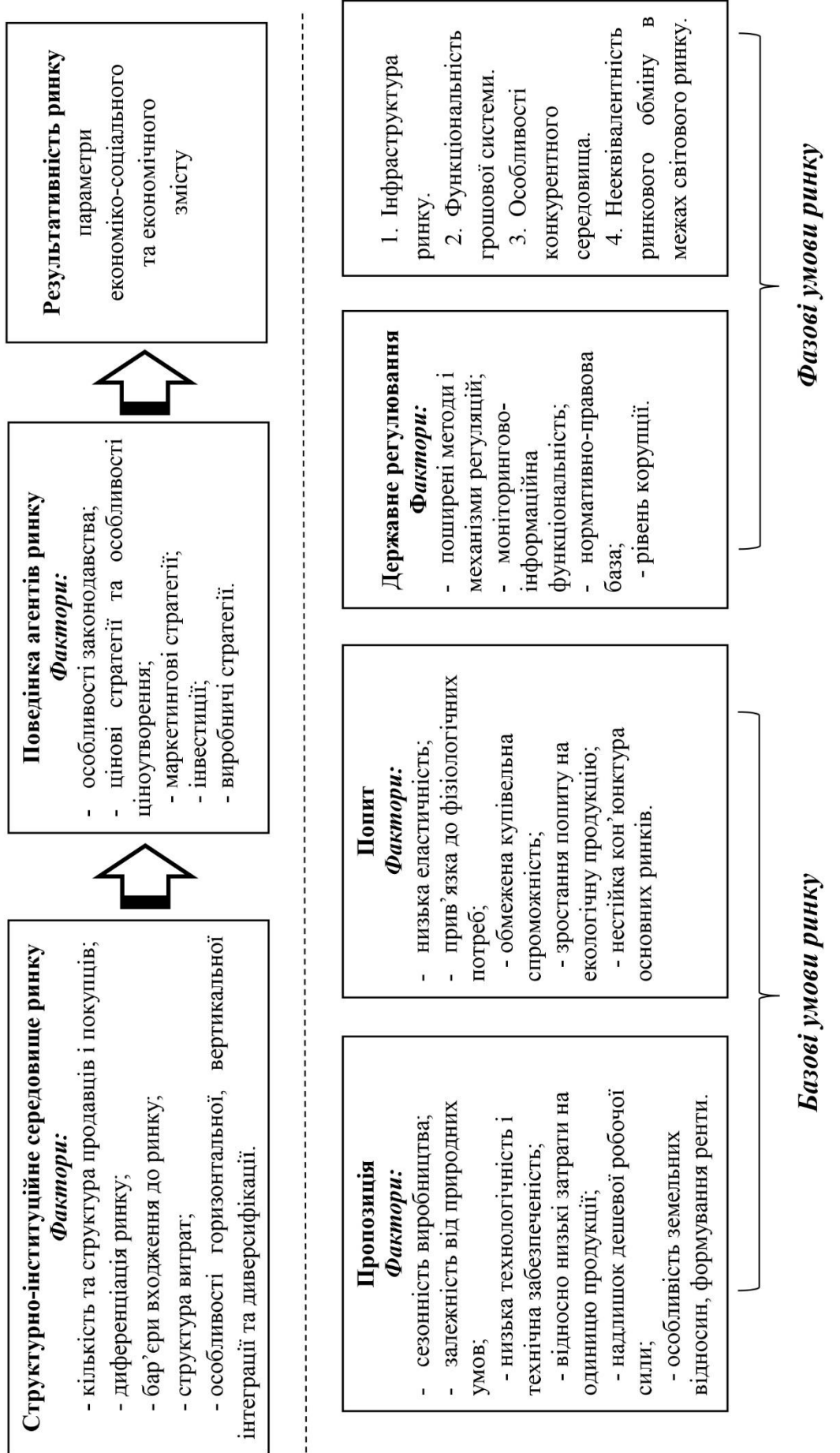

Рисунок 3. Методика системного аналізування ринку за структурно-інституційним підходом

Джерело: авторська інтерпретація концепту, представленого у [24].

Найбільш впливовим системоутворюючим елементом ринку виступає платоспроможний попит, абсолютні та відносні показники його характеристики: абсолютні розміри доходів населення та їх динаміка, величина на одну особу, територіальна та групова диференціація. Стосовно пропозиції найбільш впливові базові умови ринку визначають особливості виробництва товарів і послуг, які зумовлюють нестабільність і нижчу за потенційну доходність суб'єктів ринку у разі інституційної незавершеності формування ринку, неефективного виробництва, низької техніко-технологічної озброєності, як це має місце в Україні.

Стосовно попиту базовими умовами вітчизняних ринків можна вважати специфічну динаміку еластичності попиту товари і послуги, що спричиняє особливу еластичність цін, прив'язку попиту до фізіологічних потреб населення (наприклад – у випадку ринку овочевої продукції), обмеження попиту внаслідок низької купівельної спроможності, вплив несприятливої чи нестійкої кон'юнктури світових ринків та ін.

Другим етапом при аналізі ринкових структур є визначення масштабів і методів їх державного регулювання, адже від нього в значній мірі залежить результативність ринку. Загальновідомо, що вплив державної політики на ринкові структури може здійснюватися за рахунок інвестицій, цін, обсягів виробництва продукції за допомогою податків, субсидій, тарифів, імпорتنних квот, антимонопольної політики тощо. Досвід свідчить, що держава може бути досить впливовим суб'єктом ринку. В реаліях ринку ХХІ ст., декларуючи за мету підтримку товаровиробників і регулювання ринків, держава найчастіше використовує такі інструменти як цінова політика, податкова політика, бюджетна підтримка, надання пільгових кредитів. Для України проблема створення достатньо функціональних (ефективних) фонових умов для ринку полягає, як стверджується, перш за все, із складнощами трансформування державної політики від адміністративного до ринково-орієнтованого типу.

Третім етапом аналізування ринкових структур є дослідження структурних характеристик ринку, а саме: кількісних характеристик продавців і покупців; диференціації ринку; бар'єрів входження до ринку; структури витрат; рівня вертикальної інтеграції, починаючи від виробництва до роздрібно торгівлі; диверсифікації виробництва тощо.

При цьому слід зазначити, що аналізування диференціації ринку має специфіку, яка полягає в тому, що поряд з диференціацією продукції, конкурентності ринку, важливу роль при цьому відіграє інституційна диференціація, що включає інфраструктуру ринку, просторову диференціацію регіональних, національних і зовнішніх ринків, а також часову диференціацію, тобто розвиток ринкових структур у часі.

Наступним етапом аналізування є визначення функціональності правового поля, в якому діють суб'єкти ринку, підприємницького середовища, маркетингових стратегій, інвестицій у виробництво та поведінки інших суб'єктів ринку – посередників, споживачів, держави.

У загальному контексті розгляду питання поведінки агентів ринку в значній мірі залежить від

цінової стратегії, що безпосередньо чи опосередковано стосується цін і ціноутворення на товари і послуги. При дослідженні питань ціноутворення на ринку важливо здійснити аналіз коливань і співвідношення цін, основними напрямками якого є: оцінка різних цін для одного виду продукції або товарної групи; варіація цін у часі; варіація цін у регіонах, зонах; розбіжність цін на окремих субринках (державному, кооперативному, приватному); варіація цін у разі купівлі товарів різними соціально-економічними категоріями (групами за доходами). При цьому аналізування коливань та співвідношення цін спирається на розмах варіації, що характеризує розриви між мінімальними та максимальними цінами на товар і свідчить про диференціацію споживання.

За ринкової економіки суб'єкти ринку наділені правом самостійного визначення ціни на власну продукцію, а також правом її визначення на засадах домовленості зі споживачами (покупцями) при укладанні між ними угод купівлі-продажу. Саме це веде до виникнення цінової конкуренції між виробниками. Тому кожен з них прагне продати свій товар, а також не тільки зберегти, але й розширити свою нішу на ринку для зміцнення на ньому своїх позицій. Визначивши рівень підвищення ціни, можна на основі аналізу кон'юнктури ринку зробити передбачення про можливість виробництва та продажу якіснішої продукції. За умови реальності зазначеного продажу можна прийняти рішення про здійснення додаткових витрат на поліпшення якості продукції, що зумовлюють підвищення її собівартості. Інтерес до високоякісної продукції безпосередньо пов'язаний зростаючим попитом на світових ринках останнім часом.

На заключному етапі досліджується результативність ринку, в основі чого є оцінка не тільки з точки зору ефективності виробництва і розміщення ресурсів, але й з точки зору забезпечення зайнятості і соціальної справедливості, тобто справедливого розподілу доходів між учасниками ринку. На даному етапі досліджуються також цінові параметри та рівень задоволеність попиту на внутрішньому ринку.

Загалом кон'юнктуру ринку, тобто економічну ситуацію, яка склалася на ринку на конкретний момент часу, можна оцінити за допомогою системи показників, які характеризують ті чи інші сторони її прояву. Для цього запропоновано уточнений за Т. Дударем [24, с. 42] автором перелік критеріїв та показників (табл. 3). Останні представляють собою логічне відображення критеріїв оцінювання ринку за авторською методологією, якою передбачено комплексність вимог до ринку, у чому і полягає особливість ринку постіндустріального типу.

Слід підкреслити ту роль, що надається вченими та практиками процесу інтеграції українських ринків до світових. В останній час це проявляється через вступ України до СОТ, масштабних програмах асоціації з ЄС, а також іншими інтегративними процесами. Актуальними при цьому, в першу чергу, є питання адаптації національних стандартів якості та маркетингових інституцій до західних вимог міжнародного ринку щодо якості продукції, доступу товарів іноземного виробництва на внутрішній ринок, а також можливості отримання доступу

на міжнародні товарні ринки з конкурентоспроможною продукцією. Вважаємо, що економічний зміст даного складного і тривалого процесу перед-

бачає мінімізацію негативного ефекту нееквівалентного обміну, за якого традиційно функціонували вітчизняні ринки.

Таблиця 3

Система оцінювання кон'юнктури ринку

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>
Пропозиція	Динаміка, обсяг, структура, собівартість. Виробничий і сировинний потенціал. Еластичність.
Попит	За ступенем задоволення потреб, формами виникнення, станом ринку та місця купівлі. Потенціал супутнього споживання: місткість ринку засобів виробництва, ресурсів, послуг.
Структурно-інституційні характеристики ринку	Співвідношення попиту і пропозиції. Співвідношення ринків засобів виробництва та параметрів споживання. Товарна структура товарообігу. Структура продавців за формами власності та організаційними формами. Структура покупців: оптових, роздрібних. Регіональна структура ринку. Розподіл ринку за малим, середнім та великим бізнесом.
Динаміка ринку	Темпи зростання/зменшення продажів, цін, обсягів товарних запасів, прибутку.
Тенденції коливальності, циклічності	Коефіцієнти варіації продажів, цін, товарних запасів. Сезонні коливання, коливання обсягів виробництва.
Регіональні особливості	Регіональна варіація попиту і пропозиції. Регіональна варіація рівня попиту (на 1 особу). Регіональна варіація темпів динаміки основних параметрів ринку.
Ділова активність	Портфель замовлень. Розмір та динаміка угод. Ступінь завантаженості виробничих потужностей.
Ризики	Комерційні, інвестиційні, кредитні ризики. Ризик прийняття виробничих, логістичних, збутових, маркетингових рішень.
Масштаб ринку	Загальний обсяг реалізації продукції (товарів).

Джерело: авторська інтерпретація за [24].

Соціально-економічні наслідки такої трансформації вітчизняних ринків можуть бути відображені

у вигляді двох сценаріїв (табл. 4), де стратегія інтеграції безумовно представляється більш привабливою.

Таблиця 4

Основні сценарії історично обумовленої динаміки вітчизняного ринку овочевої продукції

Збереження існуючого стану	Підвищення рівня еквівалентності ринкового обміну через інтеграцію до світових ринків
Низькі ціни, заробітні плати, доходи мінімізація доданої вартості у галузі	Зростання вказаних показників до рівня світових
Обмеження ролі фактору якості продукції	Підвищення якості продукції та зростання цього фактору у моделях конкурентоспроможності та стратегіях розвитку
Мінімізація інвестиційної привабливості галузі	Підвищення інвестиційної привабливості галузі
Обмеження техніко-технологічного забезпечення галузі	Підвищення техніко-технологічного рівня галузі, використання сучасних маркетингових, логістичних та збутових технологій
Низька престижність праці у галузі, низький рівень інтелектуального капіталу галузі	Зростання попиту і пропозиції на галузевому ринку праці
Ігнорування екологічних проблем галузі	Досягнення світових екологічних стандартів у галузі
Занижені продуктивність, результативність, ефективність галузі у т. ч. маркетингової, логістичної, збутової діяльності.	Збільшення вказаних показників, зменшення сезонності, поглиблення рівня переробки та зберігання
Незначний вплив галузі на формування місцевих бюджетів	Зростання місцевих бюджетів (насамперед, сільських територій)

Джерело: авторські дослідження.

Підвищення рівня еквівалентності ринкового обміну ми передбачаємо через інтеграцію до світових ринків.

Висновки. Авторська позиція будувалася на припущенні про можливість розробки методології дослідження динаміки, окремих типів, моделей ринку та ринкових структур, що повинно враховуватися задля досягнення цільового і ефективного упорядкування розвитку ринку.

Для визначення динаміки ринку розроблено «матрицю динаміки ринку», де наведено тлумачення основних векторів зміни стану даних об'єктів з точки зору кількісних та якісних трансформацій. Визначення стану ринку важливе, насамперед, з точки зору прогнозування руху реального ринку до більш кращого стану, де, з врахуванням діалектичного закону взаємозалежності між кількісними та якісними змінами, можливі лише дві альтернативи вектору змін.

Використані в процесі досліджень такі інтелектуальні елементи методології як системний підхід, надають достатньо повне уявлення про спрямованість та геометрію можливої динаміки ринків, що у свою чергу це є достатньо аргументованою методологією прогнозування сприятливих моделей розвитку. Таке логічне відображення причинно-наслідкових зв'язків у моделі функціональності ринку дозволяє зробити висновок про доцільність здійснення системного аналізування ринку за певним алгоритмом.

Список використаної літератури:

1. Мороз О. В., Логоша Р. В. До питання побудови універсальної моделі ринку. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 21. С. 5–10.
2. Тинберген Я., Бос Х. Математические модели экономического роста: пер. с англ. Ред. М. М. Голанский. Москва : Прогресс, 1967. 174 с.
3. Фриш Р. Основные черты промежуточной модели «Осло». Применение математики в экономических исследованиях / под ред. В. С. Немчинова. Москва : Соцэкгиз, 1961. Т. 2. С. 429–531.
4. Kuznets Simon (2002). *Economic Development, the Family, and Income Distribution: Selected Essays*. Cambridge University Press. с. 434.
5. Lewis, W. A. The Slowing Down of the Engine of Growth/ W. A. Lewis//*American Economic Review*. – 1980. –September. – P.555-564.
6. Theodore W. Schultz Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. N.Y., 1968, vol. 6. 84 p.
7. Robert Merton Solow. *Growth Theory: An Exposition*. Oxford University Press, 1988. p. 109.
8. FAOSTAT. URL : <http://www.fao.org/faostat/en>
9. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм: XV- XVIII вв. Т. 3. Москва: Мир, 1992. С. 550.
10. Логоша Р. В. Трансформації ринку овочів в Україні. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2016. Вип. 3(8). С. 55–67.
11. Мороз О. В., Логоша Р. В. Проблемний дуалізм загальної теорії ринку та його значення для цивілізаційного розвитку. Інноваційна економіка: Науково-виробничий журнал. 2016. Вип. 5–6 (63). С.11–16.
12. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. Москва: Юрайт, 1986. 450 с.
13. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции: реориентация теории стоимости. Москва: Юрайт, 1996, 650 с.
14. Логоша Р. В. Формування постіндустріального ринку овочевої продукції в Україні: монографія. Вінниця: Вінн. обл. друкарня. 2017. 515 с.
15. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектора. Київ: Фенікс, 2004. 280 с.
16. Осташко Т. О. Структурно-інституційний аналіз аграрного ринку. Київ: Ін-т економіки та прогнозування, 2006. 56 с.
17. Commons J. R. *Institutional Economics*. *American Economic Review*. 1931. V. 21. P. 68–657.
18. Коуз Р. Г. Фирма, рынок и право/пер. с англ. Нью-Йорк: Телекс, 1991. 192 с.
19. Уильямсон О. И., Гальперина В. М. Вертикальная интеграция производства: соображения по поводу неудач рынка. Т. 2. Теория фирмы. Санкт-Петербург: Эконом. шк., 2000. С. 11–32.
20. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики/пер. с англ. А. Н. Нестеренко. Москва: Начала, 1997. 192 с.
21. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории/пер. с англ. Москва: Дело, 2003. 464 с.
22. Шерер Ф. М., Росс Д. Структура отраслевых рынков/пер. с англ. Москва: Инфра-М, 1997. 698 с.
23. Дудар В. Т. Формування і розвиток ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: автореф. дис. канд. наук: 08.00.03. Тернопіль, 2008. 22 с.
24. Дудар Т. Г., Дудар В. Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2009. 246 с.
25. Логоша Р. В. Системний підхід в методології дослідження аграрного ринку. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 8. С. 43–49.